

El Ripollès, muntanyenc, forestal i fluvial

MARIBEL CÀMARA
FERRAN GONZÁLEZ
DANIEL PUIG

En aquest article pretenem donar una idea general del medi natural a la comarca del Ripollès, destacant els elements més interessants i peculiars que el componen, però sobretot incidint en els efectes negatius que l'activitat humana comporta, fent esment dels indrets on aquesta activitat es manifesta especialment.

Així, inicialment parlarem dels espais supraforestals —només presents a la capçalera del Ter-Freser—, continuarem amb les grans zones forestals que es distribueixen per tota la comarca i, en darrer terme, farem referència al medi fluvial, des que els rius neixen fins que surten dels límits de la comarca. En cadascun d'aquests grans grups de sistemes naturals tractarem, no cal dir-ho, la problemàtica medioambiental que n'afecta.

Els espais supraforestals

Sota aquesta denominació genèrica considerarem les àrees compreses més enllà de l'àrea situada per damunt del límit superior del bosc i que es corresponen, a grans trets, amb l'estatge subalpí i alpí. Aquest límit és molt difícil d'establir per diverses raons, algunes d'elles naturals (microclimes i illes subalpines) i altres per influència antròpica (ramaderia, explotació de la part superior del bosc,...). Pel que fa a les condicions climàtiques, aquestes vénen definides bàsicament per les baixes temperatures. Altres factors rellevants

GEDENA

L'estació d'esquí de Vallter ha causat grans destrosses als prats subalpíns i alpíns de la vall del Ter.

L'excessiva explotació forestal a l'alta muntanya provoca que moltes espècies animals es trobin en perill o en una fase de greu repressió per efectes de la desaparició dels seus hàbitats naturals i, a la dreta, la vall de Coma de Vaca (des del coll de la Marrana) constitueix un magnífic exemple del que és la fauna i la flora a les àrees supraforestals.

són un estiu curt, un vent insistent i intens i la persistència de la neu, la qual cosa determina una acció periglacial sobre el paisatge, ja modelat per l'acció de les geleres en roques precambrianes i paleozoiques.

En aquesta zona hi trobem una vegetació herbàcia d'aparença uniforme però que en realitat descriu un mosaic de petites comunitats que ocupen diversos substrats (gneístics, esquistosos, carbonatats) i microclimes determinats per la isolació, el relleu, les condicions d'humiditat o la intensitat del vent. Altres formacions vegetals també característiques d'aquestes zones són les que apareixen en indrets especials com ara són les mulleres, les tarteres (vegetació glareícola), les esclletxes de les roques (vegetació rupícola), les congestes, les comunitats aquàtiques, i les que s'agrupen formant matolls i landes.

La fauna vertebrada és representada per animals adaptats a aquestes condicions més extremes, amb poquíssimes espècies que hi romanen tot l'any. Esmentem, però, la perdiu blanca (*Lagopus mutus*), l'ermíni (*Mustela erminea*), la marmota (*Marmota marmota*) i el pardal d'ala blanca (*Montifringilla nivalis*). Altres, com ara l'isard (*Rupicapra rupicapra*), el grasset de muntanya (*Anthus spinoletta*), el corriol pit-roig (*Eudromias morinellus*) o el còlit gris (*Oenanthe oenanthe*), només hi viuen durant l'estiu.

— Problemàtica general:

Aquesta àrea es veu especialment afectada per l'activitat derivada de les estacions d'esquí, l'afluència de turistes, el motorisme de muntanya i l'explotació ramadera, que provoca un alta concentració de les espècies vegetals que el bestiar rebutja i fema les praderies d'una manera indiscriminada. Tots aquests factors afavoreixen d'una manera més o menys intensa l'efecte

erosiu que, per les condicions climàtiques abans esmentades, ja és prou important en aquestes zones.

Vall de Ribes

Com a indrets d'especial interès esmentem en primer lloc el sector coma de l'Embut-Puigmal, caracteritzat per ser uns paratges de gran diversitat vegetal condicionats per les importants diferències de substrats i orientacions que presenten, ultra ser un exemple de circulació càrstica. A nivell faunístic podem destacar la presència de l'ermíni i la d'una important població de perdiu blanca, malgrat l'afluència de turistes i motoristes que sovintegen arreu. Si bé sembla que aquest sector podrà disposar en un futur no llunyà d'un cert grau de protecció, cal alertar de l'amenaça que representaria una possible ampliació de l'estació d'esquí de Núria. Un altre indret a destacar és el de coma de Vaca-Coma de Freser que, juntament amb els pics de la capçalera, són de gran interès botànic i faunístic al marge ja d'ésser un bon exemple de modelatge glacial.

Vall de Camprodon

Aquesta vall es caracteritza per presentar unes condicions d'humiditat més elevades que les de Ribes, donada la seva proximitat a la Mediterrània. Cal fer esment també del paisatge escolpit per les geleres i que han donat lloc a diversos circs i valls glacials, les quals són les més orientals del vessant sud dels Pirineus. Així són coneguts els circs de Morens, d'Ull de Ter, Concrós i coma Armada, tots ells ocupats per pastures alpines. Pel que fa a la fauna, hi trobem una interessant població de perdiu blanca i de marmota, i fins i tot s'hi ha observat el corriol pit-roig. Talment com a la vall de Ribes, les amenaces vénen de la possible ampliació de l'estació

GEDENA

JOAN HONTANGAS

d'esquí de Vallter 2000, del motorisme de muntanya i d'una desmesurada afluència turística.

Donades les especials característiques naturals d'aquestes valls i la seva gran extensió, fóra aconsellable l'estricta preservació de tot aquest sector.

Els espais forestals

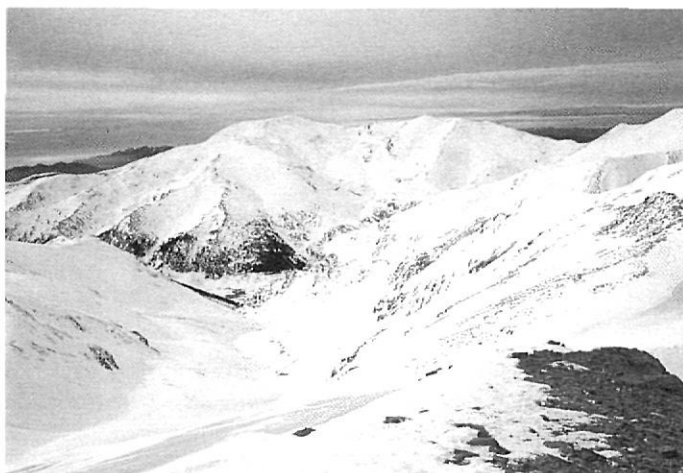
El Ripollès presenta gran diversitat de comunitats forestals que s'estenen des del límit superior on es desenvolupa el bosc de pi negre i les avetoses fins a les vernedes de les riberes més baixes, passant per les diverses associacions de fagedes (amb joliu, amb boix, amb hellebor verd, amb gerani nodos,...) que ocupen les obagues més humides juntament amb els roures pènols. Tampoc cal oblidar les rouredes de roure de fulla ampla, a més de les freixenedes i les pinedes humides de pi roig. Els vessants assolats són ocupats per rouredes de roure martinenc, alzinar muntanyenc i les pinedes secundàries de pi roig. Totes aquestes espècies sovint formen boscos mixtos.

Aquestes formacions vegetals aixopluguen una gran diversitat de vertebrats, com l'isard, que sovinteja qualsevol mena de bosc, el cèrvol (*Cervus elaphus*) en determinades pinedes de pi roig, la daina (*Dama dama*) i fins i tot el cabirol (*Capreolus capreolus*). Entre els ocells destaquem, com a més espectaculars, el mussol pirinenc (*Aegolius funereus*), el gall salvatge (*Tetrao urogallus*), el picot negre (*Dryocopus martius*) i l'aligot vesper (*Pernis apivorus*).

— Problemàtica general:

Tots els boscos ripollesos suporten una explotació forestal important i moltes vegades excessiva, la qual darrerament es veu agreujada per la utilització de maquinària pesant. Això comporta la proliferació de pistes amb la conseqüent facilitació d'accessos a visitants moltes vegades poc respectuosos amb l'entorn, i que deriva inicialment en una important acumulació de deixalles i, en ocasions incendis (aquest és el cas de la pista de Fontalba). Altres vegades l'expansió de determinats nuclis turístics ha amenaçat alguns boscos fins fer-los desaparèixer per complet sota els efectes urbanístics.

La tendència a repoblar amb aterassament algunes pastures ha provocat problemes d'erosió amb la conseqüent destrucció i difícil recuperació dels prats. Això s'ha donat, per exemple, al puig Sistre i a molts racons

JOAN HONTANGAS

La vall de Núria (des del cim del Nou Creus) amb el Puigmal al fons, constitueix una de les àrees amb més pressió turística de la comarca del Ripollès.

del municipi de Vilallonga de Ter. En altres indrets, com ara Espinavell o Sant Antoni de Camprodon, aquestes repoblacions s'han fet amb espècies exòtiques i estranyes.

Pel que fa a la fauna vertebrada, aquesta es veu en molts casos segregada per la multitud de fils espinosos —que sovint no tenen ni un pas per travessar-los— que ressegueixen els límits dels municipis i els terrenys particulars, tant en l'espai forestal com en el supraforestal. Aquesta mena de tanques barren el pas als grans herbívors, i es dona fins i tot el cas d'accidents per xoc en fugir atemoritzat qualsevol d'aquests animals pel pas d'un motorista, caçador o qualsevol altre element que el pertorbi.

Ultra la degradació que suposa pels boscos l'excessiva explotació de l'estrat arbori, el sotabosc també es veu en moltes ocasions afectat per les estassades indiscriminades i l'acció de tota mena de visitants (boletaires, caçadors, motoristes) i, àdhuc, de la ramaderia.

Fins i tot, i de manera paradoxal, en alguns boscos s'han fet tallades i s'han deixat els tronc sense recollir, amb el conseqüent espoli i malversació dels recursos, aquest és el lamentable cas de l'antic bosc a la falda del roca Colom.

Medis fluvials

Les especials característiques orogràfiques del Ripollès fan que sigui una comarca amb nombrosos cursos d'aigua. Aquests van des dels torrents i rierols acabats de néixer a l'alta muntanya fins a rius tan importants com el Freser i el Ter. També trobem un embassament de dimensions considerables a la zona de cal Gat, dins el municipi de Sant Joan de les Abadesses, i alguns

GEDENA

Els boscos del Ripollès pateixen greus problemes per la desmesurada proliferació de pistes forestals i per una explotació desmesurada (estassades, boletaires...).

ÀREA O ESPAI	CARACTERÍSTIQUES	PROBLEMÀTICA
Capçalera del Ter-Freser (espai supraforestal)	Paisatge excepcional. Geomorfologia glacial. Gran riquesa biològica.	<ul style="list-style-type: none"> • Pistes d'esquí i les seves possibles ampliacions. • Motorisme. • Pressió turística. • Filats espinosos.
Bosc (en general)		<ul style="list-style-type: none"> • Pistes forestals. • Explotació desmesurada (estassades, boletaires, etc.).
Bosc de Ribes	Pineda de pi roig amb presència de gall salvatge i altres espècies de gran interès.	<ul style="list-style-type: none"> • Explotació amb maquinària pesant. • Pista forestal excessivament transitada. • Pressió turística.
Baga de Queràs	Bosc de faig i avet amb pi negre a la part superior. Presència de gall salvatge i altra fauna boreal.	<ul style="list-style-type: none"> • Pressió turística. • Perill de «regulació».
Fageda de Sant Amanç	Fageda d'excepcional riquesa faunística en procés de recuperació.	<ul style="list-style-type: none"> • Estassades del sotabosc. • Pista forestal. • Cacera.
Montgrony	Cingleres ideals per a la nidificació de rapinyaires. Hivernada de pela-roques.	<ul style="list-style-type: none"> • Invasió per escaladors. • Turisme.
Rasos de Tubau	Flora i fauna de gran interès.	<ul style="list-style-type: none"> • Erosió important afavorida per la pista forestal. • Cacera. • Boletaires. • Motorisme.
Riu Freser	Gran potencial biològic. Interessants vernedes.	<ul style="list-style-type: none"> • Canalitzacions pràcticament des del seu naixement. • Abocaments industrials a partir de Ribes de Freser, que s'agregen poc abans de Ripoll. • Deforestació dels boscos de ribera. • Centrals elèctriques.
Riu Ter	Presenta l'únic aiguamoll del Ripollès amb les espècies característiques d'aquest hàbitat.	<ul style="list-style-type: none"> • Canalitzacions de les voreres. • Important contaminació industrial a partir de Ripoll. • Extracció d'àrids. • Eliminació de les vernedes. • Centrals elèctriques. • Cacera indiscriminada d'aus aquàtiques. • Abocadors.

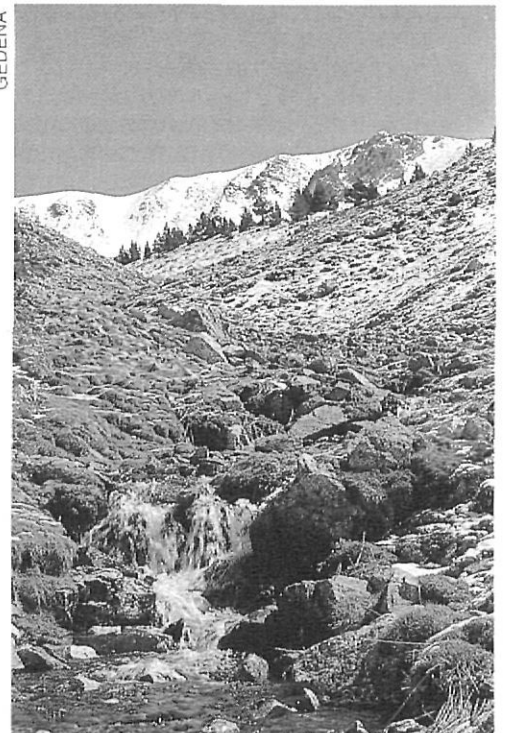
llacs artificials com el de Núria, pla d'en Plata i la bassa de Pardines. Els cursos d'aigua estan resseguits per vegetació de ribera, formada fonamentalment per vernedes acompanyades d'omedes, salzedes i pollancredes, que amaguen flors tan espectaculars com el lliri de neu (*Galanthus nivalis*) o el lliri groc (*Iris pseudacorus*). A les zones més estanyades es troben també importants poblaments de bogars i llenties d'aigua.

El poblament animal depèn directament de les condicions físico-químiques del riu. Així en les zones en què l'aigua és freda i hi ha prou oxigen es troben espècies com la truita de riu (*Salmo trutta fario*), la granota roja (*Rana temporaria*), el trítid pirinenc (*Euproctus asper*), la cuereta torrentera (*Motacilla cinerea*) o la mussaranya d'aigua (*Neomys fodiens*). Més avall, la població piscícola es diversifica: hi viuen els barbs (*Barbus sp.*), sempre abundants en qualsevol riera d'aigües netes i temperatura no gaire freda, la truita arc de Sant Martí (*Salmo gairdneri*), bagres (*Leuciscus cephalus*) i, actualment, una notable densitat de carpes (*Cyprinus carpio*). També hi abunda la granota verda (*Rana perezi*), la serp d'aigua (*Natrix sp.*), la rata d'aigua (*Arvicola sapidus*), el blauet (*Alcedo atthis*), la merla d'aigua (*Cinclus cinclus*), i grans poblaments de gavià argentat de potes grogues (*Larus cachinnans*). Dins d'aquest grup de sistemes naturals cal fer esment especial a la bassa de cal Gat, que és l'únic exemple d'aiguamoll de la comarca i on es desenvolupa una extensa verneda, habitada per espècies lligades al medi aquàtic com els bernats

Les fagedes constitueixen una de les grans riqueses botàniques de la comarca. Les estassades de sotabosc i l'excés de pistes forestals en fan perillar, però; el seu equilibri i, a la dreta, la peculiar orografia del Ripollès fa que sigui una comarca amb nombrosos cursos d'aigua, des dels torrents i rierols acabats de néixer a l'alta muntanya fins a rius tan importants com el Freser o el Ter.

GEDENA

GEDENA

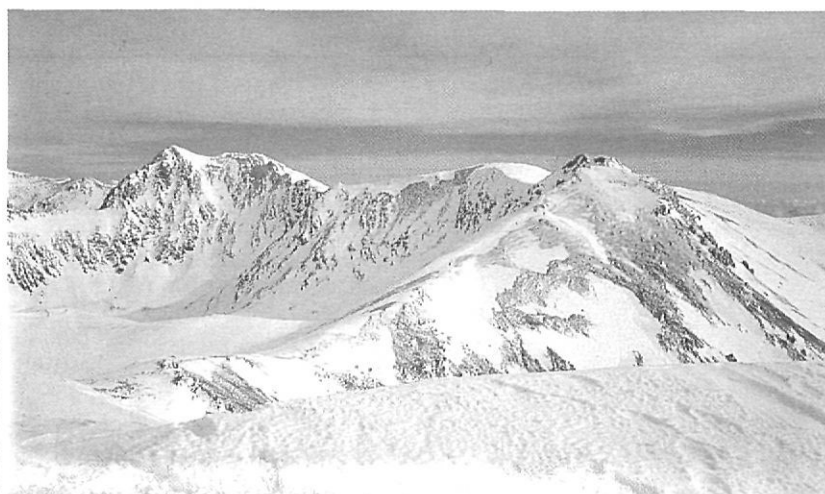

Els isards (*Rupicapra rupicapra*) freqüenten encara en bon nombre els prats subalpins i els boscos de la comarca.

El corriol pit-roig (*Eudromias morinellus*) constitueix una de les aus més característiques i emblemàtiques de la comarca del Ripollès.

pescaires (*Ardea cinerea*), el ànec coll-verd (*Anas platyrhynchos*), els cabussets (*Tachybaptus ruficollis*), les polles d'aigua (*Gallinula chloropus*), el rascló (*Rallus aquaticus*), la xivitona (*Actitis hypoleucos*), les cueretes (*Motacilla sp.*), la merla d'aigua i la presència ocasional del xarxet (*Anas crecca*), l'ànec grisset (*Anas strepera*), el martinet de nit (*Nycticorax nycticorax*) i l'oca riallera (*Anser albifrons*), entre moltes altres. La llúdriga (*Lutra lutra*), que amb uns mínims de protecció podria colonitzar qualsevol tram de riu —i que fins fa pocs anys es trobava en alguns torrents de la comarca—, actualment no ha estat detectada la seva presència amb seguretat en cap lloc.

JOAN HONTANGAS

— Problemàtica general:

El principal dels problemes que afecten els medis aquàtics o fluvials és la pollució de les aigües, que ja comença en els trams superiors per raó de l'abocament directe de residus als corrents i en nuclis turístics i de forta pressió humana com les pistes d'esquí. També en aquestes zones el bestiar domèstic que pastura produeix localment un cert grau d'eutrofització. Però és a partir de les zones habitades on l'abocament de les aigües negres d'origen domèstic, de les granges i industrials, produeixen un efecte força més greu i que es fa molt notable al Freser, a l'alçada de Ripoll, on pràcticament no hi ha vida. L'aigua dels rius s'ha fet servir des de ben antic per al funcionament de les fàbriques i les centrals elèctriques, i és per aquest motiu que hi ha moltes rescloses que la recullen i la canalitzen. Això ha esdevingut un problema important ja que molts trams de riu es veuen habitualment dessecats per tal d'alimentar els canals. Això es fa especialment palès al riu Freser, a partir del terme de Queralbs.

La vegetació de ribera, que en altre temps devia formar un bosc continu al

llarg dels rius, actualment es troba bastant malmesa i reduïda per les anomenades «neteges de rius», les canalitzacions, les extraccions de sorres i l'expansió dels conreus. Les «neteges de rius» consisteixen en estassar tota la vegetació de ribera, amb la convenció d'així evitar les inundacions. En realitat allò que més s'afavoreix amb aquestes actuacions és l'efecte impactant de l'aigua i l'augment de l'erosió. Això és el que ha passat amb les canalitzacions dels rius que s'han fet després de les darreres inundacions, i que en alguns casos ajudaran a amplificar l'acció erosiva en augmentar l'energia de l'aigua i disminuir l'efecte de fre de la vegetació i l'amplada del llit.

Un altre problema important que en aquests moments pot afectar els cabals dels nostres rius en la seva capçalera és el seguit de projectes a tot el Pirineu per construir minicentrals elèctriques que canalitzaran i assecaran molts torrents a Catalunya. Al Ripollès ja funcionen des de fa temps les centrals de Queralbs, Tregurà, etc., encara que n'hi ha en estudi a Molló, Setcases i Serrat.

Maribel Càmera, Ferran González i Daniel Puig són membres de GEDENA-Ripollès.

Tot i que fins no fa pas massa el Ripollès ha restat al marge de la destrucció que ha afectat moltes àrees del litoral català, el turisme desordenat i excessiu sembla haver arribat també fins als cims més enlairats de la comarca. A la imatge observeu el pic de l'Infern i els cims adjacents, vistos des del Nou Creus.